

A jobbágyfelszabadítást és a szabadságharcot Eötvös Károly politikus-írónk gyerekefejjel Mezőszentgyörgyön élte át. A jobbágyrendszer eltörlésének örömeire falujában rendezett áldomásról 1905-ben megjelent *Nagy év* című könyvében így írt: „A falu napkeleti oldalán volt a nagy libalegelő. Ma már vályogvető gödrök fészke, akkor fényes színű zöld pázsit. Apám azt jelölte ki az áldomás színterétül. Gyönyörű szép májusi vasárnapon volt az ünnep. Nagy nemzeti lobogó a földbe tiltetve. Sátrak az úmők és a sütő-főző készségek számára. Ünneplő ruhájában a falu örege-apraja. Lelkes szavak az ajkakon; édes öröm, nemes vidámság az arcokon. Minő tünemény volt az, amikor az öreg nemes megölelte, megcsókolta kérés tenyerű jobbágyát! Édes fiam vagy ezentúl, nem cselédem!” A közelmúltban Sárbogárdon egy Dunaföldvárról származó múlt századi kéziratos füzetre bukkantunk. Ebből megtudjuk, hogy Dunaföldváron is hasonló népünnepelet rendeztek a jobbágyfelszabadítás örömeire. A jobbágyfelszabadítás eredményeit és problémáit Bicskén Kiss István így értékelte: „Negyvennyolc után azért mégis jobb világ jött a magyarra. A robot megszűnt, és ha le is verték Kossuthot, a jobbágyot felszabadították. Bizonyos határig mindenki szavazhatott. A *kócos* (kurta) nemesek nem sokat értek vele. Negyvennyolc után még kócosabbak lettek, még szegényebbek. Nem maradt jobbágyuk, oszt nem tudtak dolgozni, de azért nemzetes uraknak kellett szólítani őket továbbra is. Később kiadták a földjüket, hogy ne heverjen parlagon, felesbe. Úgy kapott öregapám is 7 hold földet egy csabdi nembestől felesbe művelni. A földosztást Batthyány már 46-ban kezdte és 48-ra be is fejezte. Akik először kaptak földet, jól jártak, mert akkor egy egész föld 960 ölet számolt. De a mérnök hamar rájött, ha így számolja, az uraságnak kevés marad. Hát a második osztásnál azzal indokolta, hogy jobb a föld a külső majorban, aztán ott egy egész földet már csak 720 öle számolt. Huncut volt az a mérnök is, meg volt kenve. Pedig nagy volt a bicskei határ, jutott volna abból mindenkinek, s még maradt volna elég is.”

Csákváron Sáfrány Mihály, az Esterházyak egykori jobbágya Károli Bibliájának üres lapjára ezt jegyezte fel a jobbágyfelszabadításról: „1848. esztendőben április 15. napján szabadult meg az magyar nemzet az sartz allol. Elmondhatjuk, bizonyára jó az Isten azokhoz, kit ötet hívják segítségül.”

Lukács László

Katona Gyula példás élete

1995. októberében volt 145 éve annak, hogy Katona Gyula volt '48-as honvédhadnagy megszabadult az osztrák hatóságok által végrehajtott megtorló intézkedés következményeitől: tisztí rangjától megfosztva, közlegényként kellett szolgálatot teljesítenie.

Katona Gyula '48-as honvédhadnagy, okl. mérnök, költő, műfordító, lapszerkesztő, vármegyei és városi főjegyző 1832. október 11-én született Döbrököz községben. 1898. január 3-án halt meg Zólyom szabad királyi városban. Az ottani temetőben alussza örök álmát.

Anyja Vajger Chaterina, apja Katona István volt, aki az Esterházy hercegi családot szolgálta. Szüleiről bővebb adatok nem állnak rendelkezésre. Az azonban bizonyos, hogy apja 1829. február 16-a és 1836. július 3-a között hercegi ispánként Döbröközön teljesített szolgálatot amit bizonyítanak a döbröközi római katolikus születési anyakönyvi bejegyzések.¹ Ugyanis Terézia Julianna nevű lánya 1829. február 16-án született Döbröközön és 1836. július 3-án keresztapja volt Patarnie Angelo császári és királyi káplár Chaterina nevű lányának, akit a döbröközi templomban kereszteltek meg. Döbröközi szolgálata azonban ennél hosszabb idejű lehetett.

¹ Döbröközi születési anyakönyvi bejegyzések: 16/1829, 29/1830, 73/1832, 16/1834, 73/1836;

Katona Gyula utalásaiból arra következtethetünk, hogy apját Döbröcközről Lévára helyezték.² Döbröcközön egy nádfedeles házban lakott, amely azon a telken állt, ahol ma a döbröcközi általános iskola épülete. Katona István – Gyula fia megszületése urán – egy keresztet állíttatott fel a döbröcközi Öreghegy tetején, amelyet a döbröcköziek később száz éves, vagy másképpen Katona-körösznek neveztek. Katona ispánnak négy gyermeke született Döbröcközön. Az említettekén kívül István János, aki 1830. április 27-én, Johanna Klára pedig 1834. április 11-én látta meg a napvilágot. Mind a négy Katona-gyerek keresztszülei dr. Liebbald Gyuláné született Vajger Theresie és dr. Liebbald Gyula állatorvos, bölcséleti tudor, aki Morvaországból jött Magyarországra.

Katona Gyula tanulmányait valószínűleg Léván végezte. Neveltetése erősen hazafias tartalmú lehetett, hiszen a '48-as események hatására 1848. őszén önként beállt a haza védelmére a szerveződő honvéd haderőbe. Az alakulásban lévő Bars vármegyei 17. honvédszászlóaljban kezdte meg a katonai szolgálatát, őrmesteri rangban. Jól megállhatta a helyét, hiszen 1848. december 17-én kinevezték hadnaggyá.³ Ez nagy elismerés volt a számára, mivel nemrégien lépett be a 17. életévébe. Zászlóaljával végigharcolta a szabadságharcot, ott volt a világosi fegyverletételnél. Zászlóaljparancsnokai voltak: a pozsonyi születésű Pribék Ferenc őrnagy, a körmöcbányai születésű Bátori Sulcz Bódog őrnagy, a későbbi ezredes és dandárok, a Somogy megyei Tapsonyban született Udvardy Péter őrnagy. Tábomokai voltak: Görgey Artúr altábornagy, Klapka György tábomok, Mészáros Lázár altábornagy és Nagysándor József tábomok.⁴ Résztvett a szabadságharc nevezetes csataiban, ütközeteiben: Budmémál, Szikszónál, Kassánál, Bodrogkeresztúrnál, Kápolnánál, Isaszegnél, Nagysallónál, Budavár visszavételénél, Vácánál, Miskolcánál. A bodrogkeresztúri csata (1849. I. 23.) után Bátori Sulcz őrnagy a különleges dicséretet érdemlők között említette a nevét Klapka Györgyhez küldött jelentésében.⁵ A világosi fegyverletétel miatt nem lépett hatályba főhadnagyi kinevezése, noha az erre vonatkozó felterjesztés megtörtént.⁶

A dicsőséges magyar szabadságharc fiatal döbröcközi születésű tisztje Világos után – sokezer bajtársával együtt – számíthatott az osztrák császári hatóságok megtorlására. Megfosztották tiszti rangjától és 1850. februárjában besorozták közlegényként a császári és királyi 7. gyalogezredbe, ahonnan azonban még abban az évben, október 31-én – valószínűleg a fiatal kora miatt – leszerelték.⁷ Ekkor lépett a 18. életévébe és már tapasztalt katonaként visszatért a polgári életbe.

Ezután folytatta a szabadságharc miatt megszakított tanulmányait. 1853-ban a nagyhírű Institutum Geometricumban szerzett mérnöki diplomát.⁸ Ő volt az első olyan döbröcközi születésű ember, aki mérnöki képesítést szerzett. 1859-ben tért vissza a Felvidékre, a Garam völgyébe, amelyről az Údvözllet című verse tanúskodik. Ebben felidézte az ott töltött gyermekkorát és utalt arra, hogy nem ezen a szeretett tájon született. E motívumok megtalálhatók a Lévai várromon című versében is. A Gazdasági Lapok 1860: 45 és 47. számában megjelent írásával helyeselte és támogatta a Bars vármegyei Gazdasági Egyesület létrehozását, melynek fontosságával tisztában volt.

Nagy változásokat hozott életében az 1867. évi kiegyezés. 1867. május 28-án belépett az akkor megalakult Bars Vármegyei Honvédegyeletbe, melynek egy ideig a jegyzői tisztét is betöltötte.⁹ Még abban az évben megválasztották Bars vármegye aljegyző-

² *Údvözllet* és a *Lévai várron* című műveiből.

³ Közlöny: 1848. XII. 195. sz.

⁴ *Bona Gábor*: Tábomokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49. Bp. 1987. 42-62. old. és szóbeli közlése.

⁵ *Bátori Sulcz Bódog*: Emlékirataim a szabadságharcról. Pest. 1870: 13, 15-19, 35. old.

⁶ *Bona Gábor* hadtörténész közlése.

⁷ *Bona Gábor* közlése.

⁸ *Fodor Ferenc*: Az Institutum Geometricum. Bp. 1955. 166. old.

⁹ *Mikár Zsigmond*: Honvéd Schematismus. Pest. 1869. 10. old.

jévé, majd pedig ugyanott főjegyzőként működött (1871-1878), tevékenysége alapján vezéregyéniségként jellemezték. 1878. január 3-án, az új főispán bizalmatlansága miatt lemondott a tisztségéről.¹⁰ Ezt követően elhagyta Bars vármegyét, először Nógrád, majd Zólyom vármegyében dolgozott mérnökként. 1887. októbere és 1888. májusa között felelős szerkesztője volt a Zólyomi Hírlapnak. Schneider Dezső, a következő felelős szerkesztő beköszöntőjében méltatta Katona Gyula érdemeit és szellemes írónak nevezte. Kérte, hogy maradjon továbbra is a lap munkatársa. E poszttól azért vált meg, mert megválasztották Zólyom szabad királyi város főjegyzőjévé. Ezt a tisztséget egészen haláláig betöltötte. Feladatait kiválóan ellátta. Jelentős szerepe volt a Zólyomvármegyei Régészeti Múzeum létrehozásában, melynek eredményeként gyors fejlődésnek indult a régészet Zólyom vármegyében.¹¹

Katona Gyula fiatal kora óta végzett szépirodalmi tevékenységet. Fordított Heine, Uhland és más költői műveket. Írt eredeti költeményeket tárcákat, amelyek hazafias és szerelmi jellegűek. Művei a Bars vármegye lapokban, a Napkelte, a Szépirodalmi Közlöny, a Divatcsarnok és a Hölgyfutár című lapokban jelentek meg neves költők, írók művei „társaságában”.¹²

Halála alkalmával a következő hivatalos közlemény jelent meg a Zólyomvármegyei Hírlap 1898. január 4-i számában: „Zólyom szabad királyi városnak képviselőtestülete és tisztikara fájdalmas érzéssel tudatja a város érdemes főjegyzőjének, tekintetes Katona Gyula úrnak f. évi január hó 3-án reggel 3 óraker, életének 65-ik évében, hosszabb szenvedés után történt gyászos elhunytát. A boldogultnak hült teteme 1898. évi január hó 4-én délután 3 óraker fog a római katolikus egyház szertartása szerint örök nyugalomra helyeztetni.” Később a lapban megjelent róla nekrológ is, melyben vázolták élettörténetét; méltatták közéleti, irodalmi, főjegyzői érdemeit. Megjegyezték, hogy csendes, jóra való ember volt, aki sok barátot mondhatott magáénak. Nőtlen lévén, család nem maradt utána.¹³

A mai döbröközi lakosok nem tudtak arról, hogy ott ilyen kiváló ember született. Nagyon megörültek, amikor a közelmúltban végzett kutató-munkám alapján beszéltem nekik róla. Megállapodtunk, hogy minden adandó alkalommal megemlékezünk róla, ápoljuk emlékét.¹⁴

Dr. Gelencsér Gyula

Egy mohi parasztdal titkairól

Gyakran találkozunk a szlovák, a magyar s a világsajtóban a Bars megyei Mohi névvel. Idült vitatárggyá e lerombolt felvidéki magyar református falut a kataszterébe ültetett szlovák atomerőmű ítélte.

A község, amelyet a közeli nyelvhatár mentén élő szlovákok a maguk nyelvén már a múlt századokban is Mochovcénak neveztek, Lévától légvonalban 12 km-re települt. Fényes Elek 1851-ben így írta le: „*Mohi (Mochovcze) magyar falu, Bars vmegyében, Uj-Barshoz 1 mfd., 65 kath., 572 ref., 3 evang. lak. Ref. anyatemplom. Van bora, fája, szénája, vizimalma. F. u. h. Eszterházy. Ut. p. Léva.*” Mohi népét az atomerőmű építése miatt zömmel Lévára költöztették, házaik lerombolták, építőanyagukat elárusították, csak a falu református temploma áll árván, enyészetre ítélve.

¹⁰ *Boroszkly Samu*: Bars vármegye. Bp. 1903. 437-438, 451-453.

¹¹ *Zólyomi Híradó*: 1887. X. 6. és 1888. VI. 3.; 1889. IV. 4, VI. 2;

¹² *Szinyei József*: Magyar írók... V. 1188. old.

¹³ Zólyomvármegyei Hírlap: 1898. I. 9.

¹⁴ *Gelencsér Gyula*: Katona Gyula '48-as honvédhadnagy emlékezete. Kézirat, 1995. (Egy példányt átadtam a döbröközi Általános Iskola igazgatójának.)